

TANIL BORA - KEMAL CAN • Devlet ve Kuzgun

İletişim Yayınları 969 • Araştırma-İnceleme Dizisi 159

ISBN-13: 978-975-05-0210-1

© 2004 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-5. Baskı 2004-2016, İstanbul

6. Baskı 2022, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu

KAPAK FOTOĞRAFI Manuel Çıtak

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TANIL BORA - KEMAL CAN

Devlet ve Kuzgun

1990'lardan 2000'lere MHP



TANIL BORA 1963 Ankara doğumlu. İstanbul Erkek Lisesi'ni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1984-88 arasında haftalık haber dergisi *Yeni Gündem*'de gazetecilik yaptı. 1988'den beri İletişim Yayınları'nda araştırmacı-inceleme dizisi editörüdür. O zamandan beri kitap çevirimenliğiyle de meşguldür. 1993'ten 2014'e kadar üç aylık sosyal bilimler dergisi *Toplum&Bilim* dergisinin yayın yönetmenliğini yaptı. 1989'dan beri düzenli yazdığı aylık sosyalist kültür dergisi *Birikim*'in 2012'de yayın koordinatörlüğünü, 2016'da yayın yönetmenliğini üstlendi.

Ağırlıklı çalışma alanları, Türkiye'de siyasal düşünceler, özellikle sağ ideoloji ve milliyetçiliktir. Bu konularda yayımlanmış kitapları: *Devlet Ocak Dergâh - 1980'lerde Ülkücü Hareket* (Kemal Can'la birlikte - İletişim Yayınları, 1991), *Milliyetçiliğin Provokasyonu - Yugoslavya* (Birikim Yayınları, 1991), *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası / Bosna-Hersek* (Birikim Yayınları, 1994), *Milliyetçiliğin Kara Baharı* (Birikim Yayınları, 1995), *Türk Sağının Üç Hali* (Birikim Yayınları, 1998), *Devlet ve Kuzgun - 1990'lardan 2000'lere MHP* (Kemal Can'la birlikte - İletişim Yayınları, 2004), *Medeniyet Kaybı - Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar* (Birikim Yayınları, 2006), *Türkiye'nin Linc Rejimi* (Birikim Yayınları, 2008), *Sol, Sinizm, Pragmatizm* (Birikim Yayınları, 2010), *Cercyanlar - Türkiye'de Siyasî İdeolojiler* (İletişim Yayınları, 2017), *Zamanın Kelimeleri* (Birikim Kitapları, 2018), *Hasan Âli Yücel* (İletişim Yayınları, 2021).

KEMAL CAN 1964'te Düzce'de doğdu. 1986'da A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1984'te *Gençlik ve Toplum* dergisiyle yazmaya başladı. *Yeni Gündem*, *Nokta*, *EP (Ekonomi Politika)*, *Ekonomist*, *Express*, *ArtıHaber*, *Birikim* dergilerinde, *Milliyet*, *Sabah*, *Siyah-Beyaz*, *Yeni Yüzyıl* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde çalıştı/yazdı. CNN-TÜRK, NTV ve İMC TV'de yönetici ve gazeteci olarak çalıştı. Gazeteduvar'da yazdı, halen medyascope'te yazıyor ve konuşuyor. Yazar ekibinde yer aldığı kitaplar: *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik* (İletişim Yayınları 2001), *Homopolitikus Lider Biyografilerindeki Türkiye* (Aykırı Yayınları 2001), *Yoksulluk Halleri* (İletişim Yayınları 2007).

Tanıl Bora ile **Kemal Can** daha önce de birlikte *Devlet Ocak Dergâh - 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket* adlı kitabı yayımlamışlardı (İletişim Yayınları, 1991).

Annelerimize, Nermin Bora ve İlvan Can'a

İÇİNDEKİLER

Sunuş	11
1 1991 Seçim İttifakı: “Ergenekon’dan İkinci Çıkış”	15
2 Aralık 1991 Kongresi - Bölünmeye Doğru	25
Türkeş’in uyum stratejisi.....	25
Aralık 1991 Kongresi ve bölünmenin ipuçları.....	29
Türkeş’e muhalefet, “statükoya” muhalefet.....	32
3 Ülkücü Harekette Bölünme ve BBP	41
Ayrılığın sosyal ve ideolojik kökleri.....	44
“Yeni Oluşum” ve BBP’nin kuruluşu.....	49
“Sivil İnisiyatif Programı”.....	53
İslâmcılar ve Yeni Oluşum/BBP.....	56
4 BBP’nin Çizgisi	61
RP’nin rüzgârı.....	61
MHP’nin rüzgârı.....	66
5 “Yeni MHP”ye Doğru	67
Bölünmeden sonra MÇP.....	67
MHP’nin yeniden açılışı ve MÇP-MHP birleşmesi.....	74

6 MHP'nin Güç Kaynağı Olarak Kürt Meselesi	83
Türk milliyetçiliğinin 'genel' atmosferinde Kürt meselesi.....	84
MHP'lilerin Kürt kimliğine bakışı: İnkârla ırkçı ikrar arasında	90
İç savaş tehdidinin algılanma biçimi - "Ya devlet başa ya kuzgun leşe"	101
Asker cenazeleri, PKK karşıtı gösteriler, Kürtlere saldırılar	103
Provokasyon ve otokontrol	113
Özel tim	117
Güneydoğu'da MHP örgütleri	120
Yumuşama ihtimali?	122
7 Kutsal Millî Güvenlik Devleti ve MHP	125
"Terörle mücadele" ideolojisi - "Türk polisiyle bütünleşme"	126
Orduya sadakat	137
Devletle barışma	143
Kutsal Devlet anlayışı ve "demokrasi"	147
8 İdeoloji	159
Türkçülüğün canlanması	160
Atatürkçülükle rabita	175
"Siyasî Ümmetçiliğe" karşı Millî-İslâm	180
Neoliberal hegemonyayla anti-liberal tepki arasında	197
9 Yeni-PanTürkizm: Hayaller ve Gerçekler	207
Resmî yeni-panTürkizm	208
"Vaadedilmiş topraklar"da ülkücüler - ve Azerbaycan	217
"Hâlâ esir" Türkler ve Doğu Türkistan	233
Kafkasya ve "Çeçen cihadı"yla ilgili ikircimler	236
Türk dünyası kurultayları	238
Kıbrıs	244
Avrupa	247
10 Ülkücü Hareketin Yeni Taban Dinamiği ve "Pop-Ülkücülük"	249
"Yeni milliyetçilik" ve ülkücüler	249
"Pop ülkücülük"	255
"Ya sev ya terk et"	263

Tribün ölkücölüğü	264
Neofaşizm ve post-faşizm	270
Pop-ölkücölük ve 'has' ölkücölük	274
"Demokrat ölkücölük" söylemleri	277
Ölkü Ocakları	279
Saldırganlık	292
Asenalar	307
Ölkücü költür	314
I I 1995 Genel Seçimleri: Sukut-u Hayal	323
1994 yerel seçimlerindeki çıkış	323
Vitrin düzenlemesi ve 1994 Kongresi	335
Sertleşen iç rekabet ve ittifak hesapları	339
Seçimden önce tufan	345
24 Aralık şoku	353
I 2 Türkiye	359
Başbuğ/lider költü	359
Türkeş retrospektifi	364
Medyada 'Türkeş muhipliği'	376
"Ne mozaiği ulan...!"	379
I 3 Türkiye'den Sonra Tufan	383
Ertelenen bunalım	383
Ölüm ve cenaze	384
Tuğrul Türkiye ve diğler adaylar	386
18 Mayıs Kongresi: "Diğlerleri" Tuğrul Türkiye'e karşı	391
7 Temmuz Kongresi: Devlet Bahçeli'nin seçilişi	394
Teşkilatın "dirilişi"	396
Son raund: 23 Kasım Kongresi	399
Devlet Bahçeli	401
I 4 Susurluk ve MHP	405
"Ölkücü Mafya" meselesi	405
Susurluk'un 1980 öncesi kökleri	409
Devlet tarafından kullanılmak	412
ASALA Operasyonu ve "Kahraman" Çatlı	414
Susurluk Çetesi	417
Susurluk'a MHP tepkisi	420
Gladio ve "Derin Devlet"	422
Susurluk'a tepkiler ve özdeşleşme	425
Halûk Kırcı	428
Sonuç	431

15 Bahçeli Dönemi - Yeni Liderliğin Kuruluşu	435
“Lider seçilmez, olunur”.....	435
İdeolojide tahkimat zorluğu.....	439
MGK'nın “Siyaset Belgesi”nde “ırkçı tehdit”.....	440
28 Şubat'a ikili tavır.....	442
“İmaj” zorlukları.....	447
Teşkilâta dönmek.....	450
Yollar ayrılıyor.....	453
Tuğrul Türkeş'in tasfiyesi.....	455
Aydınlık Türkiye Partisi.....	457
16 1999-2002: İktidar ve İdbâr	461
1999 seçim kampanyası: “Sıra Bizde”.....	461
Seçim zaferi.....	467
“Değişti mi?”... “Merkezde mi?”.....	469
Hükümetin kuruluşu.....	472
Depremle imtihan.....	474
Apo'nun idamı meselesi ve MHP'nin hükümete asılışı.....	477
Büyüyen hoşnutsuzluk -	
Sadi Somuncuoğlu'nun ve Ali Güngör'ün gidişi.....	481
Kolay kongre.....	487
Ekonomik kriz ve depresyon.....	489
Kabinede gedikler: İstifalar, aziller.....	492
Erken seçime doğru... AB meselesi.....	496
17 2002 Seçimleri ve Kriz	505
Seçim öncesi sıkıntılar.....	505
Genç Parti.....	507
Seçim yenilgisi.....	514
“Ortak hikâyemizi kaybettik...”.....	515
Rüzgârlar ve bayrak.....	520
AB'ye uyum.....	521
Kıbrıs.....	523
Kuzey Irak ve ABD.....	527
Alarm hissiyatı ve aranışlar.....	530
Kongre: Ehven-i şer olarak Bahçeli.....	538
Bitirirken	543
Sıradan-popüler milliyetçiliğin ‘imkânları’.....	545
‘Politik’ olamamak.....	549
KAYNAKÇA	551

Sunuş

Ülkücü hareketin 12 Eylül 1980 sonrasındaki yaklaşık 10 yıllık krizli dönemini ele aldığımız *Devlet Ocak Dergâh*, 1991’de yayımlanmıştı. Bu kitabın 3. ve izleyen baskılarına koyduğumuz kısa sunuşta, 1991 sonrasının önemli ve kapsamlı gelişmelerini tahlil eden yeni bir kitap için söz vermiştik.

Bu sözümüzü yerine getirmekte hayli geciktik. Bunun bir nedeni, çalışma koşullarımızdan kaynaklanan öznel sorunlardır. Ama nesnel nedenler de vardı: Önce 1995 genel seçimini bekleyelim dedik, sonra Türkeş’in ölümünün sonuçlarını gözlemek gerekti, sonra 1999 genel seçimini, sonra hükümet ortaklığı deneyiminin tamamlanmasını ve 2002 genel seçimlerini beklememiz icap etti. Elinizdeki kitap yayımlandığında da yerel seçimlere çok kısa bir süre kalmıştı... ama artık beklemiyoruz!

Çünkü MHP’nin 1991-2003 dönemi kendi içinde bütünlüğü ve özel anlamı olan bir dönemi, hatta diyebiliriz ki bu hareketin kendi tarihi içinde özel bir evreyi oluşturuyor. Sözkonusu dönem, MHP’nin, cari terimlerle ifade edersek “marjinalikten” “merkez partisi” olmaya yöneldiği, tarihinin en büyük (misilsizce büyük!) oy oranına erişerek bu hedefe tutunduğu ve sonra bu “konsept” içinde yenilgiye uğradığı bir dönemdir. Aynı

zamanda, hareketin kurucu ve simge-lideri Alparslan Türkeş'in -ki ömrünün son dönemi olan bu evrede büyük siyasal güç ve itibar kazanmıştı- ölümünün ve Türkeş-sonrası bir MHP'nin oluşumunun gerçekleştiği bir dönemdir.

Kitap, bir cephesiyle, 1990'lı yılların "ruhunu" teşrih masasına yatırmaktadır. 1990'lı yıllar Türkiye'de milliyetçiliğin yeni bir bahar yaşadığı bir dönemdi. "Yeni" MHP bu dönemin ruhuyla/havasıyla yeniden şekillendi ve bizzat o ruhun/havanın oluşumuna katkıda bulundu. Türkiye'ye yeni bir modernleşme dalgasının çarptığı bu dönem, sadece MHP'nin değil '*toplam*' *Türk milliyetçiliğinin* yeniden biçimlenmesinde özel bir öneme sahiptir. Dolayısıyla kitabı Türkiye'nin yakın siyasal tarihinin mühim bir on yılının siyasal iklimine dair bir inceleme olarak da okumak mümkündür. Bu iklim çerçevesinde, MHP/ülkücü hareketin ötesinde genel olarak Türkiye'de milliyetçiliğin 'işleyişine' dair bir tartışma olarak da okumak mümkündür.

Kitap kronolojik seyre uygun kurgulanmıştır, fakat bazı bölümlerini ayrı modüller olarak okumak mümkündür. Milliyetçi zihniyet nazarında Kürt meselesinin nasıl görüldüğüne, "Türk Dünyası" perspektifine, devlet telâkkisine, ülkücü ideolojiye, '90'ların "pop" milliyetçiliğine ilişkin bölümlerde ya da diyelim "ülkücü mafya" meselesine ilişkin kimi alt bölümlerde, kronolojik bağlamından özerk olarak da bir anlam ve önem ifade eden müstakil konular incelenmektedir.

* * *

Kitabın adına dair birkaç söz... Devlet ve Kuzgun, tahmin edilebileceği gibi, "ya devlet başa ya kuzgun leşe" deyiminden türetildi. Bu deyim, 'resmî' sözlük anlamıyla, "ya batıp ya çıkılacak bir işe girişmek" anlamına gelir, "ya batma ya çıkma"yı çağrıştırır. MHP de ele aldığımız bu dönemde -16. Bölüm başlığına koyduğumuz gibi- hem ikbali hem idbârî (talihsizlik, düşkünlük) görmüştür. Öte yandan sözkonusu deyim, daha düz anlamıyla, devlet otoritesinin hükümran olmaması halinde bir iç savaş halinin doğacağını ifade eder - ve esasında 'bozgunculara',

'iç dūřman' sayılanlara karşı böylesi bir tehdidi de ifade eder. Bu deyim sıklıkla kullanan lkc hareketin, tam da o tehdit imsını özellikle sevdiğini söyleyebiliriz. MHP'nin ve lkclerin kitle seferberliği, 1970'lerde ve 1990'larda, "devlet" ile "kuzgun" seçenekleri arasındaki bir gerilim hattında olmuştur. 1970'lerde çubuk "kuzgun"a doğru bükülmüştür, 1990'larda ise "devlet"e doğru; bu arada "devlet ve kuzgunu" demenin uygun düşeceği 'işbölümü' uğraklarından, durumlarından da söz etmek kabildir. Fakat esas olan, "devlet" ile "kuzgun" arasındaki gerilimin, lkc söylemin hararet ve hamsetini oluşturan bir gerilim olarak, daima mevcut bulunmasıdır.

* * *

Yazılmasının çok uzun zamana, 8-10 yıla yayılması, bölümler arasında dille, malzemeyle ve kurguyla ilgili 'dengesizliklere' yol açmış olabilir. Sık sık geri dönerek toparlamaya, szmeyle, 'dzlemeye' çalıştık; başaramadığımız kadarıyla, mazur görülmeyi dileriz.

* * *

Daha evvel *Birikim* dergisinde yayımlanmış yazılar, bu kitabın birçok bölümünün çatısını oluşturdu. Ancak daha önce yayımlanmış yazılardan kesilip buraya aynen yapıştırılmış metin parçaları fazla değildir. "MHP'nin Gc Kaynağı Olarak Kürt meselesi" başlıklı 6. Bölüm, burada yeralmadan önce, hazırlanmakta olan kitabın bir parçası olduğu belirtilerek *Birikim*'in 134/135. (Haziran/ Temmuz 2000) sayısında çıkmıştır. "Türkeş" başlıklı 12. Bölüm'n bazı kısımlarının ilk versiyonu, Seyfi Öngider'in derlediği, *Liderlerin Politik Biyografileri zerinden Türkiye'nin Siyasal Tarihi* adlı kitapta (Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2001) yeralmıştır.

* * *

Birikim'deki ve *İletişim*'deki arkadaşlarımıza (hele Abdullah Onay'a), lojistik destek sağlayarak, ara ara 'kapanmamıza' imkn tanyarak ve mnen teşvik ederek bu çalışmaya verdikle-

ri destek için teşekkür ederiz. Serkan Seymen'e, Can Kozanoğlu'na, Suavi Aydın'a ve Ruşen Çakır'a, keza manevî, fikrî, lojistik destekler için teşekkür ederiz. Manuel Çıtak'a da, kapak fotoğrafı için...

Ama en çok, gaddar titizliğiyle kitabın taslaklarını satır satır okuyarak eleştirilerde/önerilerde bulunan Murat Gültekingil'e teşekkür ederiz.

TANIL BORA - KEMAL CAN
Aralık 2003